

uspela da zadovolji potrebe ovog područja“.

Vladan Jovanović je sistemski i pregledno obradio prilike u Vardarskoj banovini od uspostavljanja diktature do aprilskog sloma Kraljevine Jugoslavije. Detaljno sagledavši prostor Vardarske banovine, autor je dao izvanrednu monografiju koja obiluje velikim brojem zapažanja, analizama i širokim uglom posmatranja. Knjiga je nastala na novim istraživanjima do sada još neobrađene arhivske građe, literature i stručnih časopisa. Kritički sagledavajući literaturu i savlađujući veliki broj arhivskih izvora, autor je dao značajan doprinos istraživanju „južnih krajeva“ i banovina. Autor je gotovo iscrpio ovu istorijsku temu, ponudivši dobro strukturiranu i preglednu monografiju. Knjiga je oslonac i podsticaj za dalja istraživanja, jer postavlja veliki broj pitanja koja tek treba da budu naučno otvorena i iscrpljena, a predmet i stil pisanja čine je interesantnom ne samo za stručne krugove već i širu čitalačku publiku.

Božica Slavković

Glenn E. Torrey, THE ROMANIAN BATTLEFRONT IN WORLD WAR I, [RUMUNSKI FRONT U PRVOM SVETSKOM RATU], University Press of Kansas 2011, 422 str.

Među radovima objavljenim na engleskom jeziku a posvećenim Prvom svetskom ratu, tekstovi koji se bave Balkanom ili Istočnim frontom sasvim sigurno čine manjinu. Ipak pojedina dela iz ove oblasti prepoznatljiva su po metodološkim inovacijama, na primer rad Pitera Gatrela (Peter Gatrell) kojim je skrenuta pažnja na ruske izbeglice u pozadini velikih vojnih operacija. Zapa-

žen je i rad Marije Bukur (Maria Bucur) o rumunskim komemoracijama posvećenim Svetskom ratu. Postoji, međutim, i kategorija naučnih dela koju pre svega čine sinteze na engleskom jeziku, namenjene pružanju osnovnih podataka o borbama u istočnoj i centralnoj Evropi. U ovu grupu spada i knjiga iz 2011. godine *The Romanian Battlefront in World War I* Glena Torija (Glenn E. Torrey), profesora Univerziteta *Emporia* u Kansasu.

U pitanju je istoričar koji je čitavu karijeru posvetio istraživanju vojne pozicije Kraljevine Rumunije u Prvom svetskom ratu. Pored knjige koja je predmet ovog prikaza profesor Tori se bavio ulogom francuskog generala Anrija Matijasa Berteloa, zaduženog da 1916. godine sprovede reformu poražene rumunske armije. Autor se pre toga bavio i uticajima ideja Oktobarske revolucije među rumunskim vojnicima, ali je pisao i sinteze o rumunskom frontu. Najnovija knjiga *The Romanian Battlefront in World War I* na više načina sažima njegovu dosadašnja saznanja. U pitanju je pre svega pregled vojnih operacija. Autor je zahvaljujući načinu na koji je izložio problematiku uspeo da jasno i jednostavno prikaže veoma složena dešavanja na frontu rumunske armije. Knjiga ima čak 17 poglavlja što pokazuje da je Glen Tori posebno vodio računa o stvaranju celina koje bi čitaocu olakšale razumevanje događaja i procesa. Dodatak ovoj strukturi čine Epilog i Zaključak.

U prvom poglavlju *The Road to War 1914–1916* (str. 1–13) Tori se posvetio motivima koji su doveli do ulaska Rumunije u rat posle višemesečnog premišljanja i pregovaranja sa silama Antante. Autor ističe da ulazak Rumunije u rat nije posledica trenutne političke potrebe, već namere rumunske

elite da otpočne rad na ujedinjenju teritorija koje su smatrane za rumunske istorijske zemlje. Stvorena je svojevrsna psihoza oličena u ideji da je nastupilo vreme da se deluje i da se sličan istorijski trenutak više neće ponoviti. U ovom delu teksta pažnja je posvećena istaknutim ličnostima rumunske kraljevske porodice kao i predsedniku vlade Jonu Bratijaniju.

U narednoj celini, *The Romanian Army and War Plan* (14–29), objašnjene su osnovne postavke rumunske vojne organizacije, njeni resursi i naoružanje. Autor iznosi niz statističkih podataka koji mogu biti od koristi prilikom poređenja sa mogućnostima drugih armija koje su učestvovala u ratu, pa tako i srpske vojske. Kraljevina Rumunija je tada imala osam miliona stanovnika i mobilisano je čak 800.000 vojnika. Postojala je, osim toga, mogućnost da se pozove još 400.000 rezervista. U ovom poglavlju moguće je naći različite interesantne podatke, poput onog da je većina rumunskih regruta poticala sa sela i da je njih 60% bilo nepismeno.

Treće poglavlje *On the Eve of War* (30–44) posvećeno je neposrednim ratnim pripremama. Prvi put u ovom delu knjige pominje se nemački feldmaršal August fon Makenzen, čije ime je u potpunosti obeležilo sve etape ratovanja nemačke vojske u Rumuniji. Treba istaći da je autor posebnu pažnju posvetio biografijama nekoliko ličnosti. Pored Makenzena, iscrpno je prikazana biografija rumunskog generala Aleksandra Avereskua, a profesor Tori je iskoristio priliku da pomene i tadašnjeg poručnika Ervina Romela koji je svoje prve uspehe ostvario upravo u Rumuniji 1917. godine.

U sledećem poglavlju opisan je početak ratnih operacija (*The Invasion*

of Transylvania, 45–61). Reč je pre svega o uspešnom rumunskom upadu u Transilvaniju. Već u narednom delu knjige (*The War Opens on the Dobrogean Front*, 61–73) opisan je vojni odgovor Centralnih sila u vidu prodora bugarskih i turskih snaga u južnu Rumuniju. Treba napomenuti da su opisane borbe u Dobrudži u kojima je pored ruske vojske učestvovala i Srpska dobrovoljačka divizija. Šesto poglavlje bavi se smelim, ali neuspešnim manevrom generala Avereskua. To je bio pokušao da se spase situacija u Dobrudži, ali ovaj manevar nije uspeo (*The Flămânda Maneuver*, 75–91).

Posle krize u Dobrudži usledio je poraz Rumuna na severu, u Transilvaniji. Ovi događaji su opisani u sledećem poglavlju *The Austro-Hungarian Counteroffensive in Transylvania* (91–110). Uspesi Centralnih sila su u velikoj meri ostvareni zahvaljujući dolasku većeg broj prekaljenih nemačkih jedinica sa Zapadnog fronta. Autor je skrenuo pažnju na veoma interesantne reakcije nemačkih vojnika po dolasku u Rumuniju. Naime, izgled gradova i prirode u Rumuniji bio je u snažnoj suprotnosti sa *mesečevim pejzažem* kakav je vladao na Zapadnom frontu.

Novi rumunski porazi opisani su u osmom poglavlju *Battles on the Frontiers* (110–139). U ovim sukobima Srpska dobrovoljačka divizija delila je sudbinu rumunske i ruske armije, pa je doživela strašne gubitke koji su se kretali do čak 50%, to jest 8.331 vojnik bio je izbačen iz stroja (116). U devetom poglavlju opisane su borbe u Vlaškoj i rumunski gubitak Bukurešta, odnosno predaja bez borbi kako bi se izbeglo rušenje grada (*The Battle for Wallachia*, 134–155). Nemačka je produžila da goni protivnike, pa su borbe nastavljene u

Moldaviji (deseto poglavlje, *Retreat to Moldavia*, 154–170).

Usledila je konačna stabilizacija fronta na prostoru Moldavije, a dolazak više od hiljadu francuskih oficira i vojnika trebalo je da olakša veliku reformu onoga što je preostalo od rumunske armije (*Reconstructing the Romanian Army: January–June 1917* (170–189)). Zanimljivo je da je Glen Tori veoma oprezan kada govori o bilo kojoj vrsti statističkih podataka rumunske vojske. On to čini uvek uz rezervu, imajući u vidu loše stanje građe, ali i neredovne prilike u kojima je delovala vojna administracija. U ovom delu knjige opisana je ličnost generala Berteloa, ali i njegovi sporovi i rivalitet sa ruskom komandom kada je reč o rukovođenju nameravanom reformom rumunske vojske.

Specifičnost položaja Rumunije ilustruje i podatak iz 1917. godine. Put kojim je stizala oprema namenjena preoružanju rumunske vojske išao je preko Arhangelska, da bi zatim oružje i municija bili prevoženi ruskom železnicom više od 2.000 kilometara kako bi stigli do Moldavije. Treba istaći i da je rumunska armija u ovom periodu bila pogođena epidemijom tifusa, a procenjuje se da je oko 100.000 rumunskih vojnika obolelo od ove bolesti.

Dvanaestim poglavljem otpočinje deo knjige u kome se opisuju velike borbe iz 1917. godine. *The Russo-Romanian Offensive Mărăști, July 1917* (189–210) i naredno poglavlje *The Austro-German Offensive Mărășești, August 1917*, (210–237) donose detalje o uspešnoj odbrani rumunskih i ruskih linija u uslovima upornih nemačkih napada. Uspeh kod Marašešetija ocenjen je toliko značajnim da se prvi dan bitke, 6. avgust, slavio kao jedan od centralnih praznika međuratne Rumunije.

The Austro-German Offensive: Oituz, August 1917 (237–257) naslov je 14.

poglavlja u kome je analiziran sukob sa austrougarskim snagama. Uspeši ostvareni u avgustu kompromitovani su pobunama i dezertiranjima koja su zahvatila ruske jedinice. Petnaesto poglavlje, *Between War and Peace: September 1917 – January 1918*, (257–271) posvećeno je opozivu ruskih jedinica iz Rumunije usled definitivne prevage revolucionara u Rusiji. Ovakav razvoj događaja bio je poguban po Rumunski front gde je došlo do pada morala, bratimljenja vojnika, obostranih poziva na predaju, ali i povremenog potpunog rasula. Autor je posebno naglasio raznorodne metode ratne propagande kojima su se obe strane služile u ovom periodu. Tako je nacionalna šarolikost rumunske, ali i austrougarske vojske predstavljala pogodno tle za agitaciju. Odlazak ruskih vojnika iz Moldavije, ali i opšti zamor doveli su do potpisivanja primirja između Rumunije i Centralnih sila.

Pretposlednje poglavlje, *Bessarabia and the Peace of Buftea: January – March 1918*, (271–293) za temu ima analizu novih okolnosti koje su nastale usled izlaska Rusije iz rata. Zanimljiva je teza autora prema kojoj je rumunska vojska tada predstavljala jedinu disciplinovanu vojnu silu Antante na Istočnom frontu (271). Sedamnaesto poglavlje pod naslovom *Peace, Demobilization, Reentry: March – November 1918* (293–314) bavi se krupnim promenama koje su zadesile Rumunski front. Bez ruske pomoći Rumunija je morala da prihvati nepovoljnu nemačku mirovnu ponudu. Brojna francuska vojna misija bila je prinuđena da napusti zemlju, a rumunska vojska je prema nemačkom diktatu morala da se demobilize. Ipak, Solunska septembarska ofanziva dovela je do preokreta i rumunskog simboličnog ponovnog ulaska u rat, 10. novembra 1918. *Epilog* (314–328) prati događaje vezane

za nemačko napuštanje Rumunije, kao i ulazak rumunske vojske u Transilvaniju, ali i sukob sa revolucionarima Bele Kuna.

Knjiga se završava *Zaključkom* (328–335), u kome su rezimirani strateška uloga Rumunije u ratu i razlozi koji su stajali iza njenog ulaska u rat, a to je pre svega ideja ostvarivanja nacionalnog ujedinjenja. Knjiga *The Romanian Battlefield in World War I* Glenna Torija predstavlja veoma uspele sintezu o prelomnom periodu u stvaranju moderne Rumunije. To je pre svega istorija vojnih operacija, ali bez suvišnog zalaska u rekonstrukciju promena na frontu. Pored toga što sadrži niz činjenica iz rumunske vojne istorije, ovo delo ukazuje na posebnosti ali i sličnosti među različitim frontovima Prvog svetskog rata. Tako niz sličnosti između sudbine rumunske i srpske vojske nameće poređenje kao nezaobilazan naučni metod kojem se, međutim, do sada nje pribegavalo kada je reč o balkanskom ratištu u Prvom svetskom ratu. Knjiga sadrži niz ilustracija i geografskih karata koje olakšavaju praćenje vojnih operacija.

Danilo Šarenac